

DOI: 10.36719/AEM/2007-2019/48/77-79

Günəl Ədalət qızı Allahverdiyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

GÖRMƏ QÜSURLU UŞAQLAR VƏ ONLARIN TƏSNİFATI

Açar sözlər: *Görmə qüsuru, kor və zəif görən uşaqlar, tam və praktik korluq, psixi inkişaf, emosional- iradi sfera, internat məktəbi, Brayl əlifbası.*

Key words: *Visually impaired, blind and visually impaired children, complete and practical blindness, mental development, the emotional sphere boarding school, Brail alphabet.*

Ключевые слова: *Дефект зрения, слепые и слабовидящие дети, полная и практическая слепота, умственное развитие, эмоциональная сфера, школа-интернат, алфавит Брайла.*

Müasir dövrün ən aktual problemlərindən biri də sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların cəmiyyətə adaptasiyası və inteqrasiyasıdır. Bu problemin ayrışdırılmağa yol vermədən və imkanların bərabərliyi əsasında həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında, Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsil qanununda və digər dövlət sənədlərində öz əksini tapmışdır. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların hüquqi müdafiəsi və cəmiyyətə inteqrasiyası ilə bağlı bir sıra addımlar atılmışdır.

Statistik hesablamalara görə, Azərbaycan Respublikasında 570000 nəfər və ya ölkə əhalisinin 5,96%-ni əlilliyi olan şəxslər təşkil edir. Azərbaycan hökuməti əlilliyi olan şəxslərin tibbi-sosial-mədəni reabilitasiyası üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirir. Məhz bu məqsədlə ölkəmizdə əlillərin bərpa mərkəzi, əlillərin inkişaf mərkəzləri və Heydər Əliyev Fondu tərəfindən yaradılmış "Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün reabilitasiya mərkəzləri" fəaliyyət göstərir.

Qeyd etmək lazımdır ki, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların böyük qrupunu görmə qüsurlu uşaqlar təşkil edir. İnsanların ətraf aləm, cəmiyyət haqqında aldığı informasiyaların 80-90 faizi məhz **görmə** analizatoru vasitəsilə qəbul olunur. **Görmə analizatorunun** insanın psixi inkişafında və həyat fəaliyyətində rolu olduqca çox böyükdür. Görmə üzvü olduqca həssas və ən mühüm analizatorlardan biridir. Onun funksiyası pozulduqda insanın davranışında bir sıra dəyişikliklər təzahür edir. Görmə duyğusu sayəsində biz cisimlərin forma və rəngini, ölçüsünü, həcmi, məsafəsini dərk edirik və qavrayırıq. Deməli, bu duyğular insanın məkanda bələdləşməsinə təmin edir və hərəkətlərini tənzim etməyə imkan verir.

İnsan dünyadakı məlumatı daha çox görmə vasitəsilə qəbul edir. Obyektlər və hadisələr haqqında fikrin formalaşmasında görmə analizatoru həlledici rol oynayır. Görmə analizatorunun pozulması insanın şəxsiyyət kimi inkişafına və formalaşmasına mane olur.

Görmə qüsurlu şəxslərin inkişafı, təlim və tərbiyəsi məsələlərini tədqiq edən elm tiflopedaqogikadır. Tiflopedaqogika (yunanca tyhlos-kor) xüsusi pedaqogikanın bir sahəsi olub, predmeti kor və zəif görən şəxslərin təlim-tərbiyə nəzəriyyəsi və təcrübəsidir. Tiflopedaqogika elminin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- Görmə qüsurlarının yaranma səbəblərinin öyrənilməsi;
- Kor və zəif görən şəxslərin psixoloji- pedaqoji öyrənilməsi;
- Görmə qüsurlu uşaqların təlim və tərbiyəsinin təşkilinin metod və formalarının işlənilməsi;
- Kor və zəif görənlərin şəxsiyyətinin formalaşması və hərtərəfli inkişafı xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi;
- Görmə qüsurlu şəxslərdə görmənin pozulma və inkişafdan qalma funksiyalarının kompensasiya və korreksiyasının işlənilməsi.

Görmə analizatorunun funksiyasının pozulması səviyyəsinə görə görmə qüsurlu uşaqları kor və zəif görənlərə ayırırlar. **Kor uşaqlarda** görmə analizatoru tam pozulur və ya görmə qalıqlarının olması müşahidə olunur. Korluq hər iki gözün funksiyasının pozulmasıdır. Bu zaman görmə analizatorunun inkişafı dayanmış olur və uşaqlarda görmə obrazları inkişaf etmir. Bu kateqoriyaya aid məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda görmə itiliyi 0,05-0,4 dioptriya səviyyəsində olur. Korluq anadangəlmə və sonradan qazanılmış olur. Anadangəlmə korluğun yaranma səbəbləri aşağıdakılardır:

- Ana bətnində dölün zədələnməsi;
- Ana bətnində dölün xəstəlik keçirməsi;
- Toksoplazmozlar;
- Genetik amillər (bir neçə görmə qüsurlarının irsi keçməsi).

Qazanılmış korluğun yaranma səbəbləri isə aşağıdakılardır:

- Görmə orqanlarının müəyyən xəstəlikləri;
- Baş beyin və gözün travmatik zədələnməsi;
- Mərkəzi sinir sisteminin zədələnməsi;

Korluğun iki dərəcəsi fərqləndirilir: tam (total) korluq və praktik korluq.

Tam korluq zamanı görmə funksiyası tam pozulur. **Praktik korluq** zamanı isə görmə qalığı sağlam olur. Bir çox kor uşaqlarda əsasən görmə qalığı sağlam olur. Görmə qüsurunun yaranma zamanı kor uşağın psixi və fiziki inkişafı böyük əhəmiyyət kəsb edir. Görmə qüsuru insanın şəxsiyyət kimi formalaşmasına mənfi təsir göstərir. Uşaq nə qədər erkən dövrdə kor olubsa, bir o qədər də psixofizioloji xüsusiyyətlərində çatışmazlıq və özünəməxsus inkişaf nəzərə çarpır. Görmə qüsurlu uşaqlarda korluğun nəticələri aşağıdakı kimi izah olunur:

- Emosional-iradi sferanın pozulması;
- İnamsızlıq, passivlik, aqressiya, həyəcanlılıq, qıcıqlanma və s;
- Hərəkəti fəaliyyətin məhdudlaşması;
- Sosial təcrübənin məzmununun tam olmaması;
- Fəaliyyətin müxtəlif növlərində - oyun, təlim, təhsil və peşə fəaliyyətində müəyyən çətinliklərin ortaya çıxması.

Görmə qüsurlu uşaqların bir kateqoriyası da **zəif görən** uşaqlardır. Zəif görmə görmənin dəqiqliyinin əhəmiyyətli dərəcədə itməsidir. Zəif görən uşaqların görmə analizatorlarında müxtəlif pozulmalar olur. Bu kateqoriyalı uşaqlarda görmə itiliyi 0,05- 0,2 dioptriya. Onu da qeyd edək ki, zəif görən uşaqların davranış xüsusiyyətləri kor uşaqların davranış xüsusiyyətlərindən fərqlənir və onların xarakterində müxtəlif mənfi cəhətlər özünü biruzə verir. Bu mənfi cəhətlər fəaliyyətin müxtəlif növlərində - oyun, təlim və ünsiyyət prosesində uğursuzluqla izah olunur. Buna görə də, zəif görən uşaqlar xüsusi şəraitdə təlim-tərbiyə almalıdırlar. Onların təlim-tərbiyə, oxu və yazı məhdudluğu olmur.

Qeyd edək ki, görmə qüsurlu uşaqların ümumi xarakteristikalarına aşağıdakılar aiddir:

1. Görmə analizatorunun pozulması uşağın psixi inkişafının müxtəlif sahələrinin inkişafına mane olur. Görmə qüsuru uşaqlarda motorika, nitq və koqnitiv vərdişlərin inkişafını ləngidir. Bu da uşağın sosial adaptasiyasına mane olur. Deməli, görmə qüsuru uşaqların sosiallaşmasında çətinlik yaradır.

2. Görmə qüsurları öz təbiətinə və dərəcəsinə görə bir- birindən fərqlənir. Bu uşaqların təlim- tərbiyəsi zamanı görmə analizatorunun pozulma xüsusiyyətini və onun inkişafı nəzərə alınmalı, təlim prosesində istifadə edilən metod və üsullar görmə qüsurlu uşağın yaş xüsusiyyətləri və psixi inkişafına uyğun olaraq seçilməlidir.

3. Məktəbəqədər yaşlı görmə qüsurlu uşaqlar vizual obrazları mühafizə edib saxlamırlar. Bu uşaqlar mürəkkəb mücərrəd anlayışları, məsələn, rəng, məsafə və s-nin dərk olunmasında çətinlik çəkirlər. Həmçinin bu uşaqlar xarici mühitlə əlaqə yarada bilmirlər.

4. Görmə qüsurlu uşaqların diaqnostikası çox erkən yaşda aparılmalıdır. Diaqnostikanın gec aparılması qüsurun daha da ağırlaşmasına gətirib çıxararaq uşağın psixi inkişafını ləngidə bilər.

Müasir dövrdə görmə qüsurlu uşaqların təhsilinə xüsusi diqqət yetirilir. Bu uşaqlar internat məktəblərində təhsil alırlar. Internat məktəblərində tədris proqramı adi məktəblərlə demək olar ki, eynidir. Yeganə fərq bu məktəblərin 12 illik olmasıdır. Bunun da səbəbi bu məktəblərdə dərslərin Brayl əlifbası ilə hazırlanmasıdır. Qeyd edək ki, Brayl əlifbası ilə oxumaq və yazmaq ləng və çətin olduğu üçün orta məktəb proqramının tam başa çatması və mənimsənilməsi üçün görmə qüsurlu uşaqlar 12 il təhsil alırlar. Onu da qeyd edək ki, bu əlifba ciddi görmə problemlili insanların oxuyub-yazması üçün uşaq yaşında görmə qabiliyyətini itirən Luis Brayl tərəfindən yaradılıb. Bütün dünyada görmə qüsurlu uşaqlar məhz bu əlifbadan istifadə edirlər.

Ədəbiyyat:

1. Hüseynova N.T., Rüstəmov L.H. "Xüsusi pedaqogika". Bakı, 2006
2. Ağayeva T.H "Görmə funksiyalarının pozulması və onun psixokorreksiyası". Bakı, 2017
3. Açıq cəmiyyət İnstitutu "Uşaq inkişaf metodikası". Bakı, 2009
4. Dostuzadə D.Ə, Quliyeva İ., "Tiflopedaqogika". Bakı, 2016

Visually impaired children and their classification

Summary

The article examines the theoretical aspects of children with visual impairments, their classification and their pedagogical and psychological characteristics. The causes of visual defects, the protection of these children, their upbringing, adaptation and integration into society, etc. questions were investigated. In addition, the goals and objectives of medical science are studied in detail.

Дети с нарушениями зрения и их классификация

Резюме

В статье исследуются теоретические аспекты детей с нарушениями зрения, их классификация и их педагогические и психологические особенности. Причины дефектов зрения, защита этих детей, их воспитание, адаптация и интеграция в общество и т. д. вопросы были исследованы. Кроме того, цели и задачи медицинской науки детально изучены.

**Rəyçilər: p.f.d. S.R.Aslanova,
dos. T.Ağayeva**